

Lipták Katalin – Jobbágy Fanny

A szociális gazdasági szektor elemzése a Szimbiózis Alapítvány példáján keresztül

A tanulmány célja a szociális gazdasági szektor és a társadalmi vállalkozások kialakulásának ismertetése és létrejöttének indoklása. A szociális gazdaság képes megoldást adni a társadalmi vállalkozásokon keresztül azokra a fennálló társadalmi és gazdasági problémákra, amelyekre a profit-orientált szektor nem minden esetben tud megoldást adni. Interjút készítettünk az Észak-magyarországi régióban több évtizede jól működő Szimbiózis Alapítvánnyal, mint a szociális gazdaság egyik építőköveként működő társadalmi vállalkozással. Az alapítvány példáján keresztül ismertetjük a társadalmi vállalkozásokra általánosságban jellemző nehézségeket és a pozitív társadalmi hasznosságot.

*Kulcsszavak: szociális gazdaság, Észak-Magyarország, Szimbiózis Alapítvány
JEL-kód: J01, R11*

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2021.14>

Bevezetés

A szociális gazdaság fogalma 1830-ban jelent meg először a közgazdaságtudományi szakirodalomban. A Charles Dunoyer által kiadott „Értekezés a szociális gazdaságokról” című könyvében használta először a fogalmat. A modern szociális gazdaság fogalma a 19. század végére alakult ki, amely a demokratikus szerveződés, a kölcsönösség és a szövetkezeti együttműködés értékein alapszik. Az 1980-ban kiadott Szociális Gazdaságok Charta a szociális gazdaságokat, olyan szervezeteknek tekintette, amelyek nem tartoznak az állami szektorhoz, demokratikus elvek alapján működnek, a tagok jogai és kötelezettségei egyenlők, nyereségüket a szervezet és a tagoknak, illetve a társadalomnak nyújtott szolgáltatások tovább fejlesztésére fordítják (Defourny–Nyssens 2008).

A szociális gazdaság fogalmát a CIRIEC (Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy) tanulmányában a következőképpen fogalmazta meg: azon magán jellegű, formális keretek között szervezett vállalkozások csoportja, amelyek döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkeznek. Tagjaik szükségleteinek piacokon keresztül, áruk előállításával, szolgáltatásnyújtással, illetve biztosítás és finanszírozás révén történő kielégítése érdekében hozták létre, továbbá amelyek esetében a döntéshozatal, valamint bármilyen nyereség és többlet tagok közötti elosztása nem kapcsolódik közvetlenül a tagok által befektetett tőkéhez, illetve befizetett díjhoz, hanem minden esetben demokratikus, részvételen alapuló döntéshozatali eljárások révén történik. A szociális gazdaság magában foglal olyan magánjellegű, formális keretek között szervezett, döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkező szervezeteket, amelyek nem piaci jellegű szolgáltatásokat nyújtanak háztartások részére, és amelyeknek az esetleges nyereségtöbbletét nem sajátíthatják ki az őket létrehozó, ellenőrző vagy finanszírozó pénzügyi szereplők. (CIRIEC 2012)

A szociális gazdaság tehát egy olyan szektor, amely köztes helyet foglal el az állami és a piaci szektor között, gazdasági és szociális küldetése ugyanolyan meghatározó, közérdekeket tartja fontosnak és célja a profit újrahaznosítása a nonprofit szervezetek tevékenységében (Lipták–Horváth 2018). A nonprofit szektorban a megszerzett profit szétoztatására nem kerül sor, a szociális gazdaság a szektor szociális küldetését, szolidaritás jellegét fejezi ki. A harmadik szektor tehát a nonprofit szervezeteknek az állam és a piac közötti helyét jelöli ki. (G. Fekete 2014)

Fontos tisztázni, hogy a szociális gazdaság fogalma nem azonos a non-profit szektoréval. Ide értjük a hagyományos és szociális szövetkezetek, biztosító egyletek és az önkéntes kölcsönös

biztosítópénztárak is. „Számos intézménye azon a (meglehetősen elmosódott) határvonalon helyezkedik el, amely az üzleti és a nonprofit szektort választja el egymástól” (Jenei–Kuti 2007, 141).

A szociális gazdaság fogalma alatt, olyan szervezeteket értenek, amelyek gazdasági célok alapján működnek, nem pedig idealisztikus célok alapján, fenntartva a non-profit szektor hagyományos értékeit. Az „új” szó a szociális gazdaság fogalmában a különbségre hívja fel a figyelmet az intézményesült szövetkezeti mozgalommal, az önszegélyező életbiztosító társaságokkal és a karitatív szervezetekkel szemben. A szerzők az új szociális gazdaságot a következőkkel jellemzik:

- a piacgazdaság profit-maximalizálásra törekvő kereskedelmi cégek és az állami szektor adóból finanszírozott tevékenységek között helyezkedik el,
- a szervezetek nem tartoznak sem az intézményesült termelő- vagy fogyasztási szövetkezetek körébe, sem pedig más önszegélyező gazdasági szereplők közé,
- helyi szinten működnek, és felépítésük demokratikus,
- jogilag pontosan még nem meghatározott, aminek egyébként alárendelt jelentősége van (Frey 2007).

Az „új szociális gazdaság” tevékenységeinek három fő funkciót kell ellátniuk. Ezek a védő, híd és üzleti funkciók. *Védő funkció:* azon személyek számára biztosít munkahelyeket, akik önállóan nem képesek megállni a helyüket a munkaerőpiacon. Így ebben az esetben a szociális gazdaságban tevékenykedő vállalat tulajdonképpen hagyományos munkaerő-piaci feladatot lát el, annak érdekében, hogy a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak a problémásan elhelyezhető munkavállalók is. Ezzel a tevékenységgel foglalkozó vállalatok ne tudják fenntartani a működésüket tevékenységeikből. *Híd funkció:* ennek keretében egyfajta átmenetet biztosítanak a munkavállalóknak a hagyományos munkaerő-piaci szolgáltatások és a munkanélküliség között. A szolgáltatás időszaka alatt képzésekben, szociális és pszichológiai képzésekben, tanácsadásban részesülnek, hogy megkapják a kellő segítséget a munkába álláshoz. Ezek a szolgáltatások megtalálhatók a legtöbb munkaerő-piaci szervezetenél, a különbség a célcsoportban és a módszerekben mutatkozik meg. *Üzleti funkció:* ezt a funkciót betöltő szereplők a szociális gazdaságban főként termékeket és szolgáltatásokat állítanak elő a piac számára. Tevékenységük kivitelezéséhez, azonban még állami támogatásokra van szükség, ugyanis előállított termékei és szolgáltatásai nem profitábilisak. Az említett három tevékenység közül, ez a funkció áll legközelebb a munkaerőpiac fő áramához. (Westlund–Bolton 2003)

Társadalmi vállalkozások fogalmi rendszere

A szociális gazdaság fogalmához hasonlóan a társadalmi vállalkozásoknak sincs egységesen elfogadott definíciója. Fontos figyelembe venni, hogy a társadalmi vállalkozások széles körben a társadalmi problémákra koncentrálnak tevékenységüket, amelyek részei a szociális területek is. Magyarországon a lentebb felsorolt definíciók a legelfogadottabb és a mindennapi életben is ezeket használják (G.Fekete 2014).

A NESst által megfogalmazott definíció szerint: „Tudatosan tervezett és működtetett vállalkozói tevékenység, amelyek azért jönnek létre, hogy innovatív módon oldják meg a társadalmi problémákat. Kettős céljuk van: a szervezet pénzügyi fenntarthatóságának javítása és számottevő társadalmi hatás kifejtése. Mindezt pedig folyamatosan, felelős módon és magas színvonalon nyújtott termékek és szolgáltatások értékesítésével éri el.” (Tóth et al 2011,55)

Concise kutatási program szerinti fogalom: A társadalmi vállalkozás „olyan vállalkozás, amely: not-forprofit szervezet, szociális célokat gazdasági tevékenység révén kíván megvalósítani, jogi formájánál fogva nem engedi a felhalmozott javak egyéni tulajdonba kerülését, hanem azok javát szolgálja, akik a szociális célok kedvezményezettjei; olyan szervezeti struktúrával rendelkezik, amelyben a tagok részvétele önkéntes; támogatja az adott szektorban a más szervezetekkel való kölcsönös együttműködést.” (Petheő 2009,10)

Az Európai Bizottság szerint a társadalmi vállalkozás kifejezés alatt, azokat a vállalkozásokat érti, amelyek közérdekű vagy társadalmi célt szolgálnak, és nyereségüket e társadalmi célok elérésére fordítják, tulajdonos rendszerük és szervezeti működésük demokratikus vagy részvételi elven alapul, végül az alapelvi összhangban vannak a társadalmi igazságossággal (Európai Bizottság 2013).

A társadalmi vállalkozások számos tevékenységet látnak el, ezek két nagy csoportra bonthatók: egyrészt munkaerő-piaci és szociális szolgáltatásokra. Egyes társadalmi vállalkozások mindkét tevékenységet ellátják egy időben. Ennek a magyarázata, hogy „egyes szociális szolgáltatások alkalmasak a hátrányos helyzetű emberek munkaerő-piaci integrációjára, miután munkaintenzívek és nem túl képzettségigényesek. Ennek révén bizonyos társadalmi csoportok számára teljes társadalmi és gazdasági integráció biztosítható” (Frey 2007, 26).

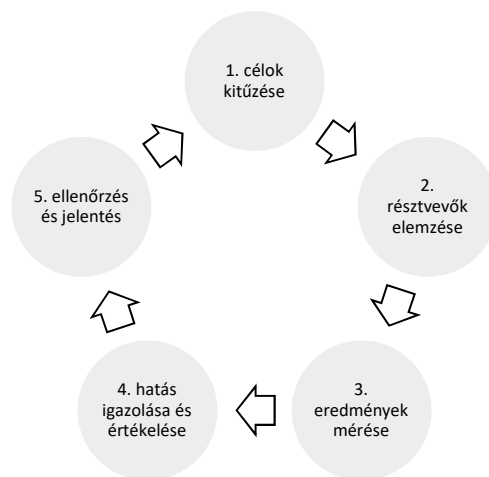
Egész Európában jelen vannak a munkahelyi integrációt megvalósító nonprofit vagy szociális vállalatok. Az említett szervezetek kevésbé függenek a közpénzektől. A fő tevékenységük arra összpontosul, hogy a hátrányos helyzetű emberek a foglalkoztatás keretein belül, a többi munkavállalóhoz hasonló keresetet biztosítsanak. Ebből adódik, hogy a szervezet egy része kifejezetten, azért jött létre, hogy a hátrányos helyzetű embereknek munkahelyi képzést és munkaerő-piaci szolgáltatást nyújtsanak, azért, hogy megkönnyítsék a beilleszkedést a támogatás nélküli munka világába. A szervezetek életében az állami szerep viszonylag elenyésző, azonban a piac felé nyitottak. Tevékenységeiket állami támogatással, a foglalkoztatási szubvencióval, valamint a kiegészítő tevékenységükből származó jövedelemből finanszírozzák. A foglalkoztatási szubvenciót, egyébként bármelyik vállalat megkaphatja, ha hátrányos helyzetű munkavállalókat foglalkoztat. (G. Fekete el al 2018)

A társadalmi vállalkozások másik főtevékenysége a szolgáltatásnyújtás. A fő ágazatok pedig a mezőgazdaság, méltányos kereskedelem, felelős turizmus, helyi szociális szolgáltatások, biotermék- ellátási lánc, újrahasznosítás és újra felhasználás, etikus pénzügyek. Az említett kategóriák mesterségesen meghatározottak. A gyakorlatban tevékenységi körük akár több szektorra is kiterjedhet vagy feladataik nem beilleszthetők a felsorolt szegmensekbe, ugyanis integráló és átszervező folyamatokat hajtanak végre. Területi elhelyezkedésük is befolyásolja a végzett tevékenység típusát, ezt kulturális, történelmi és szükségleti okokra is visszavezethetők. A szervezetek többsége a mezőgazdaság és az élelmiszer-termelés területén működik, ezt külön fejezetben részletezem a későbbiekben.

Társadalmi vállalkozások helyi hatásai

A társadalmi vállalkozások által végzett tevékenységek társadalmi problémák megoldására irányulnak, tehát értékét legtöbbször nem lehet pénzben kifejezni, ezért a helyi hatásainak méréséhez szükséges az előre meghatározott célok ismerete. A társadalmi vállalkozások egy társadalmi probléma leküzdésére, enyhítésére célokat határoznak meg. Ezek általában a foglalkoztatás javítására, azaz a munkanélküliség csökkentésére, fogyatékosokkal élők és megváltozott munkaképességűek helyzetének javítására, visszamaradott települések fejlesztésére vagy a környezetvédelemre irányulnak. Fontos, hogy a tevékenységek megkezdése előtt tisztában legyünk a kiinduló helyzettel (pl. célcsoport munkanélküliségi aránya). Ezután, következnek a tényleges változást célzó tevékenységek, beletesszünk erőforrásokat: pénzt, időt, természetbeli adományt, emberi munkát. Harmadszor az elvárt hatásokat definiált indikátorok segítségével szükséges mérni. Ezeket elemezzük kvalitatív és kvantitatív módszerekkel, majd értékeljük. Fontos, hogy a társadalmi hatás mérésekor az outputok mellett azok hatásait is figyelembe kell vennünk (1. ábra). A hatásméréskor az output lehet például: a munkaerőpiacon elhelyezkedő hátrányos helyzetűek száma, amelynek a hatásaival (társadalom számára megspórolt költségek mértéke, elhelyezkedő ügyfelek és családtagjainak életminőség javulásával) együtt kell mérni, így kapjuk meg a valós elért hatást. Ötödik lépésben, figyelniünk kell arra, hogy az eredményeket folyamatosan mérni és ellenőrizni szükséges, prezentálni a befektetők és a menedzsment felé. A mérési módszerből jól látszik, hogy a társadalmi vállalkozások hatása főként a meghatározott

céloktól függ. A hatásmérés következtében a kapott információ nem a szervezetről, hanem a társadalmi vállalkozás saját tevékenységei során generált társadalmi eredmények és hatásokról tájékoztat.

1. ábra: Társadalmi hatásmérés lépései

Figure 1: Steps of social impact measurement

Forrás: Saját szerkesztés European Venture Philanthropy Association, 2013 alapján

Szimbiózis Alapítvány bemutatása

A Szimbiózis Alapítvány, mint az Észak-magyarországi régió egyik legismertebb társadalmi vállalkozása 1999-ben jött létre a felnőtt fogyatékossggal élők, valamint sérült gyermekeket nevelő családok szociális-foglalkoztatási ellátásának megoldására. Támogatják a sérülteket nevelő családokat (szállítást, nappali ellátást, átmeneti tehermentesítést, speciális tábort) és a felnőtt fogyatékossggal élők önálló életviteli törekvéseit (foglalkoztatás, lakóotthonok, képzések, terápiák, sport, szabadidős tevékenységek, fejlesztő programok). A célcsoport részére átjárható foglalkoztatási modelljük pillérei a terápiás, védő jellegű műhelyek, tranzit foglalkoztatás és nyílt munkaerő-piaci kivezetés. Szakmai képzésekkel és tréningekkel fejlesztik a célcsoport készségeit és kompetenciáit.

A Szimbiózis Alapítvány legnagyobb telephelye a Baráthegyi Majorság, mely Miskolcon a Diósgyőri városrészben található. A majorság kialakításának alapvető koncepciója az ezeréves hagyományokra épülő emberléptékű értékkeremtő gazdálkodás újrateremtése, az év minden napját tartalmas tevékenységekkel átszővő, holisztikus szemléleten alapuló közösségi életter kialakítása volt. Az 5 hektáros területen már több mint 15 éve folyik fejlesztő munka. Az öko-parkban szélkerék húzza fel a vizet a kútból, a kerti tó, főlíasátor, üvegház, gombatermesztő pince mellett istálló (kecske, szamár, ló, disznó, nyúl, baromfi, valamint alpaka) és manufaktúrák (főzőkonyha, sajtüzem, asztalos- és kézműves műhelyek) találhatóak, ahol fogyatékossggal élők és megváltozott munkaképességűek dolgoznak.

Több épület szociális funkciókat biztosít: nappali intézmény, 3 lakóotthon 32 fő számára, képzési és fejlesztési központ. A majorságban a turizmus évtizedes múltra tekint vissza: a kezdeti nyári táborok központ helyett, ma már 36 fős ifjúsági szálláshelyen minősített Erdei Iskola fogadja a csoportokat, akik száma az elmúlt években túllépte az évi 2.000 vendégnapot. Turisztikai attrakcióink a majorsági hagyományos gazdálkodás mellett, évről évre bővülnek: többfunkciós kemence (sütés, főzés, füstölés, aszalás), szalonnasütő, mini kalandpark, sportpálya, játszótér, íjászpálya, lovas-pálya, csacsis kordély, az eredeti mongol jurta mellé felépült 400 nm-en a Diósgyőri Vár korabeli mása fából. A 8 m magas tornyokkal, kápolnával, kapubástyákkal,

gyilokjárókkal, a várban népi mesterségek bemutatójával, vizesárok, vízimalommal várja az középkori kalandra vágyókat. Munkájuk sikerességét az is jelzi, hogy két évvel ezelőtt az Európai Hálózat az Akadálymentes Turizmusért felvette európai desztinációs ajánlásai közé a Baráthegyi Majorságot, és Pantou védjeggyel tüntette ki speciális turisztikai programunkat.

Az alapítvány tevékenysége rendkívül szerteágazó, annak érdekében, hogy a fogyatékosokkal élők és a megváltozott munkaképességű munkavállalók megtalálják a képességeiknek megfelelő munkát, és ezzel egyidőben az előállított termékekkel, alkalmazkodni tudjanak a piaci igényekhez. A Szimbiózis Alapítvány Miskolcon, a Martin-kertvárosi részben, létrehozott egy Habilitációs központot. Ahol 14 fő számára lakóotthoni ellátást és további 40 fő számára pedig nappali ellátást biztosítanak. A fogyatékosokkal élő személyeknek lehetőségük van terápiás és rehabilitációs szociális intézményi foglalkoztatás keretein belül különböző műhelyfoglalkozásokon részt venni.

Papírmerítő és ajándéktárgykészítő műhelyek keretein belül a szemléltetett termékeket állítják elő a nappali és lakóotthon tagjai. Általában alkalmaknak megfelelően készítik az ajándéktárgyakat, hogy a termékek iránt keresletet növeljék. Emellett számos bedolgozói munkát látnak el, mint hajtogatás, címkézés, válogatás. Az utóbbiak száma annyira megnőtt, hogy a bevétel felét ez adja, így ezt is sokkal jobban előre lehet tervezni. Azonban az ajándéktárgyak készítésével nagyon jól tudják kompenzálni a bedolgozói feladatok hullámzását. A fogyatékos munkatársak képességeikhez mérten végzik a résztevékenységeket. A munkafolyamatok fázisai: alapanyag előkészítés, vágás, hajtogatás, alkalmanként kézi csiszolás, illesztés, ragasztás, festés, díszítés, csomagolás, címkézés. Az elkészített termékeket a Miskolc belvárosában kéthetente megrendezésre kerülő Termelői vásáron, a különböző térségi fesztiválok alkalmával (Diósgyőri Vár különböző tematikus programjai, Szerencsi Csoki-fesztivál, Kocsonyafarsang, tradicionális ünnepek vásárai, stb.) értékesítik a munkatársak bevonásával. Papírmerítési technikával készítenek többek között: képeslapokat, naptárakat, noteszeket, jegyzetömböket, ültető kártyákat, meghívókat. Nemrég korszerűsítésen esett át az üzem, így kiváló minőségű papírt tudnak előállítani. A fogyatékosokkal élő munkavállalók szintén képességeikhez mérten, egymást kiegészítve kapcsolódnak be a folyamatba.

A **Lekvár főző műhely** szintén a fogyatékosokkal élő és megváltozott munkaképességű fiatalok dolgoznak, ahol a szezonnak megfelelően zöldségkrémeket és lekvárokat állítanak elő. A munkálatokban- kezdve a zöldség, gyümölcs megszerzése, a lekvár főző üzembe juttatása, feldolgozása egészen a termék végleges elkészítéséig; csomagolás, címkézés- végig ki tudják venni a részüket. Érdekességként, itt állítják elő a sült teákat, mely termékkel szinte egyedülálló a piacon. A termékeket a helyi termelői vásárokon, illetve számos boltban értékesítik. A vásárokon történő árusításban is bekapcsolódhatnak a fogyatékosokkal élő személyek.

A kecskesajt alapú **szappangyártás** az alapítvány egyik új ágazat, hiszen a cég is folyamatosan alkalmazkodik a piaci igények gyorsütemű változásaihoz. Abban az esetben tud csak a piac aktív szereplője lenni, ha termékkínálatát folyamatosan fejleszti, tehát az igényekhez alakítja. A szappan egyik alapanyag például a szárított levendula. A hagyományos feldolgozási 11 módszereket alkalmazzák, mert ezekben könnyebben be lehet vonni a fogyatékos munkatársakat. Valamint az elkészülés utáni folyamatokba, gondolok itt a csomagolás, címkézés és értékesítésben is részt tudnak venni.

Baráthegyi Manufaktúra tejfeldolgozó műhely, szintén a Majorság területén található. Itt különféle kecskesajtokat állítanak elő, helyi receptúra alapján, korszerű felszerelésekkel. A többfajta ízesítésű sajtok iránt nagy a kereslet, több étterem és szálloda is a vevőkör része. A fogyatékos munkatársak itt is számos területen részt tudnak venni. A sajt készítés magas higiéniát igényel, tehát a fertőtlenítés, takarításban is részt tudnak venni, valamint nem okoz gondot számukra a tejfogadás, pasztörözés, tejtöltés, alvadékkészítés, formázás, préselés, forgatás, szikkasztás, darabolás sem. A vákuumos csomagolásban, címkézésben, és az értékesítésben is ki tudják venni a részüket. A sajtüzem jelenleg két kitüntetést is kapott a különleges sajt készítményeikért. A Magyar Sajtmustrán az arany és a bronzérmét is a Baráthegyi Majorság Sajttermékei nyerték el.

A Szimbiozis Alapítvány jelenlegi legnagyobb projektje a **Baráthegyi Panzió - Élménypark** megépítése, melyet a Pénzügyminisztérium 80%-os intenzitással támogat. Projektünk keretében a Baráthegyi Majorság fejlesztéseként egy Családbarát Panzió kerül kialakításra, melyhez egy wellness-részleg is tartozik majd. A panzióban befogadó kapacitása 20 fő szállóvendég, akik számára 10 szoba, melyből egy db. akadálymentes, valamint két-két szoba esetében egybenyíló családi apartman kerül kialakításra. A rendezvények számára egy kandallóval is fűthető nagyterem és tálalókonyha biztosított. A panzió mellett található a Diósgyőri Interaktív Játsovárral és egy korabeli piactér is. A tér különleges hangulattal rendelkezik, rendkívül alkalmas szabadtéri programok lebonyolítására is (szimbiozis.net). A fogyasztók egyre inkább az élményszerűséget keresik, emelkedik a kereslet a belső élményekre épülő (esetünkben hagyományörzés és legendaturizmus) termékek iránt. Az általunk tervezett programmal arra töreksenek, hogy a vendégek igényeit maximálisan kielégítsék. Az aktív kikapcsolódás területén körülbelül 10 éve nyújtanak kiemelkedő minőségű szolgáltatást kicsiknek, nagyoknak és speciális szükségletű vendégekről. Családorientált turisztikai szegmentációk potenciális vásárlói csoportjának nagysága reálisan tervezett, a családós utazók szokásai (profilja), jövedelemviszonyai (ár/érték arány, költési szokások), és az aktuális utazási trendek (öko-farmon alternatív butikhotel, interaktív, személyre szabott kikapcsolódás; környezeti és társadalmi felelősségvállalás) alapján került pozicionálásra. Komplex vendégváro terméksomaguk megjelenése a turisztikai piacon nem egy hagyományos új szereplő belépést jelenti, hanem egy niche (rés) termék kerül bevezetésre. A projektben összesen 27 főt, közülük: 13 fő megváltozott munkaképességűt és 14 fő hátrányos helyzetű személyt terveznek foglalkoztatni. A tervezett munkaköröket úgy alakították ki, hogy a panzió az év minden napján üzemelni tudjon. Céljuk, olyan egyénre szabott munkahelyek kialakítása, mellyel a célcsoportok számára biztosítanak értékteremtő foglalkoztatást.

Az említett támogatók rendszeres bevételi forrást jelentenek a szervezethez. Ezekből a forrásokból főként a fogyatékossgal élő embereknek biztosítják a programokhoz szükséges feltételeket. Például a „Süti-Klub” keretein belül heti rendszerességgel rendeznek a lakóotthonban élők számára foglalkozásokat, ahol különböző ételeket/süteményeket készítenek el. A támogatást a szükséges alapanyagok beszerzésére fordítják. Pályázati keretek között valósult meg a „Munkára fel” című társasjáték fejlesztése, amely a fogyatékossgal élő, speciális szükségleteket igénylő munkavállalók, elsősorban pályakezdők munkába állását támogatja. A játékhoz pontos útmutató készült, hogy a szakemberek, munkaerő-piaci szolgáltatók könnyedén tudják alkalmazni és segíteni a hátrányos helyzetű diákok és munkavállalók számára.

Interjú eredményeinek ismertetése

Az Észak-magyarországi régió egyik legismertebb társadalmi vállalkozását, a Szimbiozis Alapítványt meglátogattuk és interjút készítettünk Jakubinyi Lászlóval 2020 őszén. A Szimbiozis Alapítványt 1999-ben alapította, elsősorban az észak-magyarországi felnőttfogyatékossgal élők hiányos szociális-foglalkoztatási ellátásának megoldására. Már a kezdetekkor megfogalmazódott a problémamegoldás újszerű megközelítése, azaz a célcsoport (elsősorban értelmileg akadályozottak és autizmussal élők) teljes értékű partnerként történő bevonása. Innen ered a névválasztás is: szimbiozis. Arra törekednek, hogy olyan élettereket és szolgáltatásokat hozzanak létre, ahol minden érintett képességeihez mérten értékteremtő tevékenységet végezhet, mely által a közösség hasznos tagjává válik. Folyamatosan arra törekednek, hogy mindenki számára (a segítségnyújtási igény mértékétől függetlenül) megtaláljuk a leginkább megfelelő és értelmes aktivitás lehetőségeit. Az alapítvány jelenleg 150 főt foglalkoztat.

Megkérdeztük, hogy hogyan definiálja az Alapítvány vezetője a szociális gazdaságot. Véleménye szerint, ha a szociális gazdaságokról beszélünk mindenképpen meg kell említeni néhány nagyon fontos ismérvet. Az egyik, hogy mindenképpen van egy társadalmi tevékenység, ami a hátrányos helyzetű csoportot részesít előnyben és ennek a fenntartására van egy olyan piaci tevékenység, amiből a bevételeket fordíthatnak erre a tevékenységre. Ez egy kényes

egyensúlykeresés egy társadalmi misszió és egy gazdasági tevékenység között. A szociális gazdaságok nem keverendők össze a vállalatok CSR tevékenységével. A szociális gazdaságok társadalmi tevékenységekkel foglalkoznak. A Szimbiózis Alapítványnál tehát a hátrányos helyzetű csoportok támogatása érdekében tartja fent a gazdasági tevékenységét.

Megkérdeztük, hogy mitől tekinthető az Alapítvány társadalmi vállalkozásnak, mi a társadalmi cél és ki a célcsoport. A Szimbiózis Alapítvány egy komplex szolgáltatási modellt hozott létre. Fő célcsoportja az autizmussal élők és értelmileg akadályozottak, de különféle szolgáltatásokat nyújtanak más fogyatékkal élők számára egyaránt. Támogatják a sérülteket nevelő családokat (szállítás, nappali ellátás, átmeneti tehermentesítés, speciális táborok), valamint a felnőtt fogyatékkal élők önálló életviteli törekvéseit (foglalkoztatás, lakóotthonok, képzések, terápiák, sport és szabadidős tevékenységek, egyéb fejlesztő programok). Különös figyelmet szentelnek a széles körű társadalmi szemléletformálásra: hazai és nemzetközi (EVS) önkéntes szolgálat biztosítása, nyilvános fórumok, utcai kampányok kivitelezése, célcsoport bevonásával osztályfőnöki órák és interaktív integrációs programok kivitelezése, közreműködésükkel speciális turisztikai szolgáltatás működtetése. Aktív tagjai különféle hazai és nemzetközi hálózatoknak. Közvetlenül foglalkoztatnak sérült embereket, így ők közvetlenül adófizetőkké válnak. A teljes profitot a szociális intézmények működtetésébe fordítják vissza.

A Szimbiózis Alapítvány célcsoportja a fogyatékkal élők segítése. Elsősorban az autizmus spektrumával élők életfolyamatainak támogatása. Fejlesztőprogramokkal segítik őket, hogy önálló életvitelre is képesek legyenek és beintegrálják őket a társadalomba. Nagy figyelmet fordítanak a társadalmi szemléletformálás elérésére. Ezeket a fentebb említett nyári táborokban próbálják meg elérni, valamint munkahelyekre is közvetítenek ki. Termékeik személyes értékesítése során lehetőségük van a fogyatékkal élőknek megismerkedni, kapcsolatot teremteni a vásárlókkal. A megváltozott munkaképességű munkavállalók integrálása a társadalomba a gazdasági növekedéshez is hozzájárul ugyanis adótermelő polgárokká válnak.

Kíváncsiak voltunk arra, hogy mikor tudatosult, hogy a Szimbiózis Alapítvány társadalmi vállalkozás. A kezdetekben az alapítvány működését az adománygyűjtésből tervezték finanszírozni, azonban az adománygyűjtés területén nem értek el nagy sikereket. Az állami normatív támogatás mértékéből az alapítvány nem tudta fedezni a fenntartási és beruházási költségeket. A másik elérhető forrás a pályázatok voltak, ahol a legtöbb esetben önerőre volt szükség. Így jött az a szükséglet az alapítvány életébe, hogy olyan saját tevékenységgel rendelkezzen, amely bevételének egy részét a pályázatokhoz szükséges önerő teljesítésére és a szervezet fenntartására is fordíthatják. A Szimbiózis Alapítvány 15 éve működik társadalmi vállalkozásként, tudatosan váltak társadalmi vállalkozássá. Felismerve, hogy a tevékenységének fenntartása és tovább fejlesztésének érdekében nem elég alapítványi szinten működtetni a szervezetet, egy új megközelítésre van szükség. A döntés sikerességét az is jelzi, hogy több mint 15 éve fent tudják tartani a tevékenységeiket és folyamatosan bővítik szolgáltatásaik és termékeik skáláját.

Alapvető probléma a fogyatékkal élők esetében, hogy nem rendelkeznek piacépes szakmákkal, iskolai végzettségük többnyire alacsony. Megfelelő minőségű képzésekre lenne szükség, hogy képességeikhez mérten a lehető legmegfelelőbb szakmákat sajátítsák el. A Szimbiózis Alapítvány a probléma meghatározása után célul tűzte ki, hogy biztosítja ezeket a képzéseket a fogyatékkal élő munkavállalóknak. Ezzel javítva a szakmával rendelkező megváltozott képességű munkavállalók arányát.

A társadalmi vállalkozás erősségei közé tartoznak, az általuk előállított termékek magas minőséget képviselnek és színvonalasak a szolgáltatások. Ezt a kiváló szaktudású kollegáiknak és a termékek magas alapanyagminőségnek tudhatják be. A vevők elégedettségének mérése is ezt támasztja alá. Rendszerint törzsvásárlóik vannak és ajánlás útján is számos új vevőt szereznek. A piacon több tevékenységgel is jelen vannak, a fenntarthatóság és a bevételszerzés érdekében. Illetve, hogy a legtöbb fogyasztói szegmenst tudják megcélózni. A vállalkozás menedzsmentje jól képzett, és a vállalat irányítását a megfelelő módon végzi el. Ezt a rengeteg sikeresen elnyert pályázat és pontos, precíz megvalósításuk támasztja alá. Egyértelmű gyengesége az

alapítványnak, hogy súlyos tőkehiánnyal küzd, ez a finanszírozási és befektetési kérdéseket jelentősen megnehezíti, a pályázati források esetleges megszűnése akár az egész szervezetet csődbe vinné. A Szimbiozisz Alapítvány termelése kisebb mennyiségű, ugyanis elsősorban a fogyatékossgal élő munkavállalók foglalkoztatása a cél, nem pedig a kapacitás növelése (a fluktuáció a fogyatékkal élők körében nagyon alacsony az alapítványnál). Ezért a termelésben nem számolhatnak a méretgazdaságosság előnyével. Vannak szakképzett kollegáik, azonban megtartásuk és utánpótlásuk gondot okoz, ezért fontos, hogy növeljék és megtartsák munkavállalóikban a lojalitást. Lehetőségnek tartjuk az alapítvány számára, hogy nyitottak a piacon felmerülő fogyasztói igényekre és szolgáltatásaikat, valamint termékeiket készek folyamatosan változtatni, rugalmasan a kereslethez igazítani. Elősegíti a vállalat működését a tudatos fogyasztók megjelenése a piacon, valamint a fizetőképes kereslet növekedése. A társadalom tagjai támogatják adójuk 1%-ával, kisebb felajánlásokkal vagy akár önkéntes munkával a tevékenységüket. A rendelkezésre állópályázati forrásokból a béreket és a szükséges eszközöket és berendezéseket is tudják fedezni. Az alapítvány külső tényezői között az alábbi veszélyekkel kell szembe nézni. A humán erőforrás magas költsége, így a munkaerőpótlás gondot jelenthet a jövőben. A piaci igények folyamatos változásának követéséhez a vállalkozásnak újfajta tevékenységek bevezetésével szükséges esetekben reagálni kell. A gazdasági helyzetnek jelentős mértékben ki van téve a működése. Így egy nagyobb mértékű válság hatására a termékek és szolgáltatások iránti kereslet visszaeshet. A versenytársakhoz képest az alapítvány hátrányokkal küzd, ugyanis a nagy mennyiségben termelő vállalkozásokkal nem tudja felvenni a versenyt.

Kíváncsiak voltunk az Alapítvány pénzügyi mozgásterére és a gyengeségekre, lehetőségekre. A legtöbb civil szervezetnek jelentős tőkehiánya van, tehát a likviditás jelentős probléma. A társadalmi vállalkozásoknál a bérszínvonal nem azonos a piaci bérszínvonallal, amiből az következik, hogy tapasztalt, jó minőségű tudással rendelkező embereket nem tudnak megfizetni. A vásárlóerő hiánya is problémát jelent, manapság megnőtt a kereslet a helyi kistermelők termékeire a nagyobb városokban. Ez a trend vidéken nem érvényesül sajnos, ezért is próbálkoznak betörni a fővárosi piacra. Hátrányuk van azonban az agglomerációban lévő beszállítókkal szemben, ugyanis a szállítási költségük nekik sokkal kevesebb, így olcsóbban tudják a termékeiket árusítani. A bevétel nagyobb része az elnyert szociális projektek forrásaiból keletkezik, bár a megtermelt és előállított fogyasztási cikkekből származó összeg is egyre nagyobb százalékot tesz ki az összbevételből. Ennek az egyik oka a fogyasztók körében elterjedt új trend: a hazai, kézműves termékek előnyben részesítése. Azonban az egy főre jutó átlag kereslet még mindig sokkal alacsonyabb az észak-magyarországi régióban, mint az ország többi részén, ezáltal a termékek is az átlagnál alacsonyabb áron értékesíthetők egy szűk társadalmi réteg számára. A termékek előállításához, forgalmazásához szükséges infrastruktúrával az alapítvány rendelkezik. Az előírásoknak megfelelően, engedélyekkel üzemeltetik a konyha, raktár, sajt- és lekvár főző üzemeket. Azonban az értékesítési folyamat, még nem tisztázott, kereskedelmi tapasztalattal rendelkező szakemberre lenne szükség, aki képzett módon koordinálja az értékesítést. Az eladások számát, egy marketing szaktudással rendelkező munkavállaló alkalmazása növelhetné meg.

A vállalkozás önfenntartása érdekében a saját bevétel szerzés is elengedhetetlen. Az esetek többségében az ebből származó jövedelem nem elégséges az önálló finanszírozásra. A működésükhöz jelenleg még elengedhetetlen a pályázati források és az állami támogatások megléte. Mivel az említett vállalkozások társadalmi problémák megoldásának átvállalásával foglalkoznak, így az ebből adódó hatékonyságvesztés kompenzálása érdekében mindenképpen támogatásra szorulnak. A profitorientált vállalkozásokkal szemben az elsődleges funkciójuk, hogy munkahelyet biztosítsanak a hátrányos helyzetű munkavállalók számára, így olyan munkahelyeket teremtenek, amelyek folyamataiba egyszerű beletanulni és nem igényelnek szaktudást, képzettséget. Tehát az alapvető céljuk teljesítéséhez finanszírozásra, támogatásra van szükség. Támogatási rendszerük még kezdetleges, hosszútávú működésükhöz elengedhetetlen ezek megszerezése, szabályozása. Ajánlott, hasonló társadalmi célok eléréséért tenni vágyó cégekkel partnerséget kiépíteniük, akik a társadalmi felelősségvállalás keretében támogatni és segíteni tudják a társadalmi vállalkozás tevékenységét. (Jobbágy, 2020)

Következtetések

A Szimbiózis Alapítvány tevékenységének köszönhetően az Észak-magyarországi régióban a fogyatékkal élők és megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatásának fontos színtere, ezáltal ők is adótermelő állampolgárokká válnak. A meghatározott outputnak számos mérhető hatása van, mint például a helyi munkanélküliség csökkentése, társadalom számára megspórolt költségek mértéke, fogyatékkal élők életminőségének javulása, fogyatékkal élő gyermekeket nevelő családokra jutó terhek csökkenése, társadalmi integráció növelése, és ezzel szemben a kirekesztettség mértékének csökkentése, számos a célcsoportnak megfelelő munkahely létrejötte, szemléletformálás és hozzákapcsolódó piaci szolgáltatás. Mivel az alapítvány a társadalmi vállalkozásként végzett tevékenységeinek keretein belül főként az élelmiszergyártással, azon belül is a gyümölcs- és zöldségfeldolgozással, valamint tejtermékek előállításával foglalkozik, ezért vizsgálni kell, az ebből a tevékenységből adódó hatásokat is. Az előállított termékek, ugyanis helyben termelt alapanyagokból készültek, kiváló minőségűek, tartósítószerrel nem tartalmaznak, így hozzájárulnak az egészséges életmódhoz. Azáltal, hogy a lakosok helyi termékeket fogyasztanak, erősödik bennük a lakóhelyük iránti elköteleződés. A Szimbiózis Alapítvány jó példaként szolgál a környezetében, és vállalja is a szerepet, hogy segítsen elindulni a hasonló szemlélettel rendelkező társadalmi vállalkozásoknak.

A Szimbiózis Alapítvány tevékenységi köre rendkívül szerteágazó, a piacon sokféle szerepet töltenek be annak érdekében, hogy a lehetőségekhez mérten a legtöbb potenciális fogyasztót/vevőt érjék el. Szolgáltatásaik és termékeik kivitelezésében is jól képzett szakemberekre van szükségük, hogy megfelelő minőséget nyújtsanak. A megyeszékhelyen rengetek közvetítői munkát is elvégez, amellyel a multinacionális, valamint nagy és kis- és közepes vállalkozások gazdaságosabb működését elősegíti. A pályázati lehetőségek folyamatosan lehetőséget nyújtanak a bővítésre akár az eszközbeszerzés, akár a bérezés tekintetében. Így szükségszerű ezekre is támaszkodni a fenntarthatóság érdekében. Az egyik legnagyobb kérdés a fenntarthatósággal kapcsolatban a munkaerő-utánpótlás. A non-profit szférában a bérek jóval alacsonyabbak a for-profit szférához képest. Így a képzett munkavállalókat megtartása és utánpótlása is gondot okoz. Továbbá, a tevékenységükből származó bevételeket a foglalkoztatási célú kiadásokra szánják, így a magasabb költségű beruházásokra, fejlesztésekre csak pályázati források állnak rendelkezésre.

Véleményünk szerint az alapítvány tevékenysége modell-értékű és követendő példa, hiszen egy nagyon fontos társadalmi problémát kezel és a munkaerőpiacon jelentős hátránnyal bíró, fogyatékkal élő munkavállalók számára teremt munkalehetőséget.

Irodalomjegyzék

- CIRIEC (2012): A szociális gazdaság az Európai Unióban -CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató-és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása. Brüsszel: European Economic and Social Committee (EESC). http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_hu.pdf (Letöltés: 2020.08.21.)
- CSOBA J. - FREY M. - G. FEKETE É. - LÉVAI M. - SOLTÉSZ A. (2007): Szociális gazdaság kézikönyv. Budapest: OFA
- DEFOURNY, J. - NYSENS, M. (2008): Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments, *EMES Working Papers*, Bd. 08/02, European Research Network. *Social Enterprise Journal*, 4(3), pp.202 – 228.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2013): Social economy and social entrepreneurship. *Social Europe guide*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.

- FREY, M. (2007): A szociális gazdaság megjelenése a fejlesztési stratégiákban és programokban. In: Judit Csoba, Mária Frey, Éva G. Fekete, Márta Lévai and Anikó Soltész: *Szociális gazdaság kézikönyv*. Budapest: Pátria Nyomda, pp. 164-179.
- G. FEKETE, É. (2014): A szociális és szolidáris gazdaság csirái a magyarországi vidéki térségekben. *DEUROPE –The Central European Journal Of Regional Development And Tourism*. 6(3), pp. 70-84.
- G. FEKETE, É. - NAGY, Z. - LIPTÁK, K. - KISS, J. (2018): Szociális és szolidáris gazdaság a poszt-szocialista perifériákon. Miskolc, Bíbor Kiadó.
- JENEI, GY. – KUTI, É. (2008): The third sector and civil society. In: *The Third Sector in Europe: Prospects and challenges*.
- JOBBÁGY, F. (2020): A szociális gazdaság elemzése a Szimbiózis társadalmi vállalkozás példáján keresztül. Szakdolgozat, Miskolc: Miskolci Egyetem.
- LIPTÁK, K. - HORVÁTH, K. (2018): Társadalmi innovációk szerepe a foglalkoztatáspolitikában és a vidékfejlesztésben. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 15(3), pp. 55-68.
- PETHEŐ, A. I. (2009): A vállalati társadalmi felelősségvállaláson túl: a szociális vállalkozás. PhD értekezés, Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- TÓTH, L. – VARGA, É. – VARGA, P. (2011): A társadalmi vállalkozások helyzete Magyarországon. Budapest: NESsT.
- WESTLUND, H. - BOLTON, R.(2003): Local Social Capital and Entrepreneurship. *Small Business Economics* 21, pp. 77–113. <https://doi.org/10.1023/A:1025024009072>